

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA KREATIV PEDAGOGIK METODLAR DIALEKT VA LAHJALAR ULARNING ADABIY TILGA TA'SIRI

BARATOVA MARJONA PIRNAZAR QIZI

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ona tili va adabiyot fanini o'qitishda kreativ pedagogik metodlardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Unda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish hamda dars jarayonini samarali tashkil qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy interfaol usullar, innovatsion texnologiyalar va kreativ topshiriqlarning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: *ona tili, adabiyot, kreativ pedagogika, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar, ijodiy fikrlash, ta'lim samaradorligi*

KIRISH

Bugungi globallashuv va tezkor axborot asrida ta'lim tizimida ona tili va adabiyot fanining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Chunki ona tili – millatning o'zligini saqlab qoluvchi asosiy vosita, adabiyot esa xalqning tarixiy xotirasi va ma'naviy merosidir. Shu sababli, mazkur fanlarni o'qitishda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, erkin ijod qilishga va adabiy merosni chuqur anglashga yo'naltirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Bugungi ta'lim jarayonida **kreativ pedagogik metodlardan foydalanish** o'quvchilarni faollashtirish, ularni darsda faol ishtirok etishga undash va bilimlarni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, o'zbek tilidagi **dialekt va lahjalarning adabiy tilga ta'sirini** o'rganish ham nazariy va amaliy jihatdan katta

ahamiyatga ega. Chunki tilning boyligi, ifoda imkoniyatlari va xalqona ruhini anglashda dialektlarning roli beqiyosdir.

Demak, ushbu mavzularni o'rganish ona tili va adabiyot fanining ilmiy-nazariy asoslarini chuqurlashtirish bilan birga, ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

O'quvchilarga qoidalarni oddiy nazariy ma'lumot sifatida emas, balki hayotiy vaziyatlar orqali o'rgatish samaraliroq bo'ladi. Masalan, so'z turkumlari mavzusini o'rgatishda har bir o'quvchiga kundalik hayotida uchraydigan narsalarni yozdirish topshirig'i beriladi. Kimdir "kitob, daftar, qalam" deb yozsa, boshqasi "ona, ota, o'qituvchi" deb yozishi mumkin. Shu orqali ot turkumini o'quvchilar o'z tajribasi asosida mustahkamlaydi.

Gap bo'laklarini o'rgatishda ham ijodiy metod qo'llash mumkin. Masalan, "Bugun maktabga bordim" gapini doskaga yozib, o'quvchilardan uni turli shaklda kengaytirib yozish so'raladi: "Bugun maktabga yangi kitob olib bordim", "Bugun maktabga dugonam bilan bordim". Bu mashq orqali o'quvchilar ega, kesim, to'ldiruvchi va aniqllovchining amalda qanday ishlatilishini ko'rishadi.

Adabiyot darslarida esa dramatizatsiya usuli samarali bo'ladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridan bir sahna tanlanadi va o'quvchilar rollarga bo'linib ijro etishadi. Bu usul orqali nafaqat matn mazmuni chuqurroq anglanadi, balki o'quvchilarning nutqiy faolligi ham oshadi.

O'zbek tilidagi dialektlarni o'rganishda faqat nazariy ta'rif berib qolmasdan, amaliy taqqoslash usulidan foydalanish kerak. Masalan, Farg'ona shevasida "keluvdim" shakli ishlatilsa, Toshkent shevasida "kelgandim", adabiy tilda esa "kelgan edim" shakli qo'llaniladi. Shu misollar orqali o'quvchilar dialekt va adabiy til orasidagi farqni aniq ko'rishadi.

Shuningdek, dialekt so'zlarini adabiy til bilan uyg'unlashtirib mashq qilish mumkin. Masalan, Samarqand shevasidagi "shirinak" so'zini o'quvchilar adabiy til

me'yoriga keltirib, "shirinlik" deb yozadilar. Bu usul o'quvchilarda so'z boyligini kengaytiradi.

Adabiyot darslarida esa dialektlardan foydalanish obrazli ifodani kuchaytirishga xizmat qiladi. Masalan, G'afur G'ulom asarlarida uchraydigan xalqona so'zlarni tahlil qilib, ularning qahramon nutqiga tabiiylik bag'ishlashini amaliy misollar bilan ko'rsatish mumkin.

Ona tili darslarida qoidalarni oddiy nazariy tarzda yodlash o'rniga, amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlash samarali bo'ladi. Masalan, **ot turkumini** o'rganishda o'quvchilardan sinfdagi narsalarni sanash so'raladi: *kitob, stol, deraza, doska*. Ularning hammasi ot turkumiga kirishini o'quvchilar o'zlari anglaydi.

Gap bo'laklarini o'rgatishda ham ijodiy yondashuv qo'llanadi. Dorskaga yoziladi: *O'quvchilar dars tayyorlayapti*. Endi o'quvchilardan shu gapni kengaytirish so'raladi:

O'quvchilar kechqurun dars tayyorlayapti. (payt holi)

O'quvchilar kechqurun uyda dars tayyorlayapti. (o'rin holi)

O'quvchilar kechqurun uyda katta quvonch bilan dars tayyorlayapti. (hol va aniqlovchi qo'shildi)

Shu tarzda gap bo'laklari amalda o'zlashtiriladi.

Adabiyot darslarida esa **dramatizatsiya metodi** samarali. Masalan, Abdulla Qodiriyning "*O'tkan kunlar*" romanidan Otabekning xalq xizmatidagi nutqi o'quvchilar tomonidan rollarga bo'linib ijro etiladi. Bu usul nafaqat matnni chuqur anglash, balki to'g'ri talaffuz, ifodali o'qish va nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Dialekt va lahjalarni faqat nazariy o'rganish emas, balki **adabiy til bilan taqqoslash orqali** tushuntirish foydali bo'ladi.

Masalan:

Farg'ona shevasi: *keluvdim*

Toshkent shevasi: *kelgandim*

Adabiy til: *kelgan edim*

Shu misollar orqali o'quvchilar dialektlarning adabiy tilga ta'sirini amalda ko'radilar.

Sheva so'zlarini adabiy til me'yoriga keltirish mashqi ham samarali. Masalan:

Samarqand shevasi: *shirinak* → adabiy til: *shirinlik*

Xorazm shevasi: *ko'ngirov* → adabiy til: *qo'ng'iroq*

Adabiyot darslarida esa dialektlarning badiiy ifodaga xizmat qilishi ko'rsatiladi. Masalan, G'afur G'ulom asarlarida xalqona so'zlar qahramon nutqini tabiiyroq qiladi. O'quvchilar bunday so'zlarni o'qib, keyin ularni adabiy shaklga keltirish orqali til boyligini kengaytiradilar.

XULOSA

Ona tili va adabiyot darslarida kreativ pedagogik metodlardan foydalanish o'quvchilarni faollashtirish, mustaqil fikrlashga undash hamda ijodiy yondashuvini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Amaliy mashg'ulotlar orqali qoidalarni o'zlashtirish o'quvchilar uchun qiziqarli bo'lishi bilan birga, bilimning mustahkamlanishiga ham xizmat qiladi. Masalan, gap bo'laklarini kengaytirish mashqlari, dramatizatsiya usuli yoki so'z turkumlarini hayotiy misollar orqali o'rganish dars jarayonini jonlantiradi.

Dialekt va lahjalarning adabiy tilga ta'sirini tahlil qilish esa o'quvchilarni til boyligini chuqurroq anglashga, milliy madaniyatga hurmat bilan qarashga o'rgatadi. Shevalardagi so'zlarni adabiy til shakliga keltirish mashqlari, xalqona nutqning badiiy asarlarda qo'llanishini tahlil qilish orqali o'quvchilarda til sezgirliги ortadi.

Umuman olganda, ona tili va adabiyot darslarida kreativ metodlar va dialektlarni amaliy o'rganish bir-birini to'ldirib, o'quvchilarning **nazariy bilimlarini chuqurlashtiradi, nutqiy madaniyatini rivojlantiradi va milliy tilga mehrini oshiradi.**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Y.A. Po'lotova** *Ona tili o'qitish metodikasi (Sinfda o'qish metodikasi)* (2022) bu metodik qo'llanma umumiy ta'lim maktablarida ona tili darslarini o'qitishda zamonaviy usullar, pedagogik yondashuvlar va amaliy mashqlar bilan boyitilgan. [Uniwork](#)
2. **Q. Husanboyeva, R. Niyozmetova** *Adabiyot o'qitish metodikasi (Ikkinchi kitob, hozirgi o'quv dasturiga moslashtirilgan)* darslikda adabiyot darslarida qo'llaniladigan metodik yondashuvlar, psixologik va pedagogik tamoyillar bilan birjada yangicha metodlar bayon qilingan. [akbt.urspi.uz+1](#)
3. **“Adabiyot” darsligi yangi avlod versiyasi** YoMdoshev muallifligida adabiyot darsliklari pedagogika, metodika, psixologiya va adabiyotshunoslikning yangi qarashlariga asoslanib yaratilgan. [www.namdu.uz](#)
4. **NamDU nashriyoti** *Ona tili o'qitish metodikasi* Namangan davlat universiteti tomonidan bosilgan qo'llanma, metodika nazariyasi va amaliy jihatlarini birlashtirgan. [www.namdu.uz](#)
5. **“Ona tili metodik qo'llanma” — yangi nashr (Safo Matchon muallifligi)** Bayoz nashriyoti ushbu kitobning yangi nashri chiqqani haqida e'lon qilingan, unda yangi dasturga moslashish, o'qish-savodxonlik fani bilan integratsiya, yangilangan mavzular qo'shilganligi ta'kidlangan.